

Şule GEZER*

Türk toplumunda İslamiyet'in kabulünden sonra İslamî konuları sazında ve sözünde yoğunlaştırmak suretiyle hem bireysel duygu yoğunluğunu ortaya koyan hem de toplumu dinî konularda bilgilendirmeyi, coşturmayı amaçlayan derviş-şairler varlığını göstermiştir. Öz itibarıyla ozanlık geleneğinin kaidelerine bağlı olan bu derviş-şairler, konu itibarıyla ozan-şairlerden ayrılmışlardır. Derviş-şairler, toplumun etkisi altına girdiği İslam kültür dairesinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Bir yandan toplumun İslamî kültür öğeleriyle donanmasını sağlayan bu derviş-şairler, bir yandan da "Tekke Edebiyatı'nın temellerini atmışlardır.

Bu alanda hem sözlü hem de yazılı ürünler ortaya koyan derviş-şairlerden birisi de Sorgunlu Sıdkı Baba'dır. Sorgunlu Sıdkı Baba, 1896 yılında Yozgat'ın Sorgun ilçesinin Tiftik köyünde dünyaya gelmiştir. Dinî-tasavvufî düşüncelerini ve duygularını öncelikle sözlü ortamda dile getiren Sorgunlu Sıdkı Baba daha sonra şiir varlığından bir kısmını yazıya aktararak bir divanda toplamıştır. Dönemi içerisindeki dinî-tasavvufî duyumsamaları ve algıları sözlü kültür geleneği içerisinde en yalın şekliyle sunan Sıdkı Baba'nın yazılı kültür ortamına aktardığı 'Dîvân'ı Bayram Durbilmez tarafından incelenerek 2003 yılında

yayımlanmıştı (Kayseri, Bizim Gençlik Yayınları). Türk kültür hayatına ve Türk tasavvuf edebiyatına önemli katkılar sağlayan bu eserin ikinci baskısı da 2014 yılı Ekim ayında yayımlanmıştır.

Sorgunlu Sıdkı Baba Dîvânı adlı bu çalışma, "Ön Söz", "Giriş", üç bölüm, "Kaynaklar", "Şiirlerin Dizini" ve "Ekler"den oluşmaktadır.

Sorgunlu Sıdkı Baba Dîvânı adını taşıyan bu çalışmada şairin şiirleri bilimsel ölçütlerle değerlendirilmekte olup aynı zamanda şiirler Latin harflerine aktarılmakta ve hece sayısı ölçüt alınarak tasnif edilmektedir.

"Ön Söz"de, kitabın hazırlanışında izlenen yol ve tenkitli metin oluşturulurken yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmanın "Giriş" kısmında; "Derviş-Şairlerin Geçirdikleri Aşamalar ve Tekke Edebiyatı Gelenekleri" üzerinde durulmuştur. Derviş-şairlerin geçirdikleri aşamaları "derviş tipi" etrafında gelişen dört safhaya ayıran Durbilmez, bu aşamaları "Tekke Edebiyatına Yönelme", "Çıraklık", "Kal-falık" ve "Ustalık" başlıklarıyla tanıtmıştır. Çalışmanın "Giriş" kısmında ele alınan bir başka konu ise "Tekke Edebiyatı Gelenekleri" dir. Bu başlık altında geleneğin içinde yer alan müzik eşliğinde söyleme, mahlas alma, kapılanma, bade içme/rüya motifi,

* Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas), Türk Dili Okutmanı, sgezer@cumhuriyet.edu.tr

doğmaca söyleme ve atışma, kıssa ve menkabe anlatma, nazire söyleme, usta malî söyleme, usta derviş-şairlerden söz etme uygulamaları hakkında bilgi verilir. Giriş kısmında ‘Sıdkı’ mahlaslı şairlerin tanıtımına da yer verilmektedir. Aynı mahlası kullanan birden çok şairin olması ve bunlara ait üretimlerin doğru tespit edilememesi, bilimsel açıdan bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu sorunu çözmek ve sağlıklı bir çalışma ortaya koymak amacıyla eserde “Sıdkı” mahlasını taşıyan yirmi üç şair hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümü, Sorgunlu Sıdkı Baba’nın hayatı ve şairliği üzerinedir. Burada şairin; doğum yeri, doğum tarihi, adı ve soyadı, soyu-ailesi, öğrenimi, askerliği, mesleği, vefat tarihi ve mezarı hakkında bilgi verildikten sonra şairliği ile ilgili hususlar incelenmektedir. Ayrıca şairin bade içmesi, kullandığı müzik aleti ve mahlasları hakkında bilgi sunulmaktadır. Ardından ‘Atışma ve Nazireleri’ başlığı altında şairin Sorgunlu Âşık Dindarî ve Âşık Sümmanî ile atışmalarının bulunduğu dair sözlü kaynakların rivayetlerinin olduğu ancak elde yazılı kaynağın bulunmadığı belirtilmekte, Müftü Hasan Coşkun’un şiirine karşılık söylediği bir dörtlük örnek olarak verilmektedir. Şairin, Yunus Emre, Ruhsatî, Pir Sultan Abdal gibi şairlere nazireler yazdığı ifade edilerek bu nazire örnekleri sunulmaktadır. ‘Etkilendiği Şairler’ başlığı altında Yunus Emre, Eşrefoğlu Rumi, Ruhsatî, Hatayî ve Pir Sultan Abdal’dan etkilenmiş olduğu ifade edilerek bu etkilenme sonucun-

da ortaya çıkan şiirler karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Büyük bir emek isteyen bu tespit gelenek içerisindeki etkileşimleri örneklendirmesi açısından değerlidir. ‘Şiirlerinin Yer Aldığı Kaynaklar’ başlığında Sorgunlu Sıdkı Baba’nın şiirlerini ihtiva eden kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir. Bunlardan ilki 1952’de yayımlanan “Dinî ve Ahlâkî Öğütler” adlı eserdir. Diğeri; **şairin büyük oğlu Hüseyin Gök tarafından tertip edilen küçük bir cep defteridir. Sorgunlu Sıdkı Baba’nın şiirlerini içeren en önemli kaynak** ise kendisinin tertip ettiği *Divân*’dır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tespit edilen şiirler şekil, tür, dil ve üslup açısından incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle şiirlerin vezin yapısı değerlendirilmektedir. Sorgunlu Sıdkı Baba’nın kullandığı veznin, hece vezni olduğu belirtilir ve şiirlerinde hecenin beş, yedi, sekiz, on bir, on dört, on altılı kalıplarını kullandığı ifade edilerek her birine örnekler sunulur. Ardından şiirlerin kafiye ve ayak düzeni hakkında bilgi verilmektedir. Şiirlerde kullanılan yarım, tam ve zengin kafiye türleri, ek redif, kelime redif, ek ve kelime redif türleri örneklendirilmektedir. Sıdkı Baba’nın şiirlerinde iki ayak çeşidi tespit edilmektedir; bunlardan ilki ‘yineleme ayak’, ikincisi “yenileme” ayaktır. Aynen tekrar edilen ayak dizelerine “yineleme ayak”, her bentte yenilenen ayak dizelerine de “yenileme ayak” adını veren Durbilmez, Sıdkı Baba’nın şiirlerinde ‘yineleme ayak’ çeşidinin daha çok kullanıldığını ifade ederek her iki ayak çeşidine de şiirlerden örnekler verir. Şiirlerin nazım

şekilleri ise sözlü edebiyat kaynaklı ve yazılı edebiyat kaynaklı olmak üzere iki başlık halinde tespit edilmiştir. İncelenen şiirlerin nazım türleri Allah, peygamber, din ve tasavvuf büyükleri hakkında oluşturulan türler şeklinde belirlenmiştir. Bu bölümde ayrıca şiirler dil ve üslup özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Burada Sıdkı Baba'nın şiirlerinde görülen mahallî söyleyişler ve arkaik kelimeler örnekleriyle gösterilmiştir. Şairin kullanmış olduğu söz sanatları tespit edilmiş, şiirlerde geçen atasözü ve deyimler, dualar-beddualar, ayet ve hadisler, semgellik kullanımlar da tespit edilerek örneklendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde şiirlerde ele alınan temalar hakkında bilgi verilmektedir. Şiirlerde ele alınan konular dinî konular ve diğer konular şeklinde iki başlık altında tespit edilmiştir. Sıdkı Baba'nın şiirlerinde ağır basan temanın din ve tasavvuf olduğunu belirten Durbilmez, şiirlerde yer alan diğer temaların millî konular, aşk ve sevgi, gurbet ve hasret, insan ve toplum, tabiat temaları olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü "Sıdkı Baba Dîvânı (Metinler)" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, şairin tespit edilen şiirleri Latin harflerine çevrilmiş ve şiirler önce hece sayısına göre tasnif edilmiş ardından ayakların alfabetik sıralamaları esas alınarak verilmiştir.

Çalışmanın sonunda bir genel değerlendirme içeren "Sonuç", "Kaynakça" ve "Ekler" kısmı yer almaktadır. Bu çalışmayı benzer çalışmalardan ayıran en önemli özellik çalışmanın çok

boyutlu olmasıdır. Çalışmada metin aktarımı, tasnif, tahlil, tespit, muhakeme bir arada yer alır. Bu çalışmada, üç ana kaynaktan tespit edilen şiirler, tenkitli metin olarak ortaya konmakta ve toplam yüz elli bir şiir metni bilim dünyasına sunulmaktadır. Bu büyük hizmetin yanı sıra ortaya konan şiirler yapı, şekil, muhteva, dil ve üslup açısından incelenmiştir. Ayrıca bu şiirlerin gelenek içerisindeki etkileşim boyutu da ortaya konulmuştur. Bunun yanında Sorgunlu Sıdkı Baba ile ilgili bilgiler hem yazılı kaynaklardan hem de sözlü kaynaklar vesilesiyle aktarılmaktadır, öte yandan "Sıdkı" mahlaslı diğer şairler hakkında bilgi verilmesi "Sorgunlu Sıdkı Baba"nın diğer "Sıdkı" mahlaslı şairlerle karıştırılması problemini de çözmektedir.

Bir derviş-şairin el yazması divanından hareketle hazırlanan eser, Türk halk edebiyatının yazılı edebiyat alanına önemli katkılar sağlamaktadır. Büyük bir birikim ve emek ürünü olan bu eser, "Tekke Edebiyatı", "Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı" gibi adlar verilen bu alanda çalışacak genç araştırmacılar için de önemli bir kaynak özelliği taşımasının yanı sıra tespit edilen metinleri bütün boyutlarıyla inceleme metodu hususunda da yol gösterici olacaktır.